

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ขยายตัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากแรงผลักดันที่สำคัญสองประการคือ การที่ประเทศไทยมีการขยายที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรในปริมาณที่สูงมาก และการที่ประเทศไทยมีนโยบายและระบบเศรษฐกิจที่เปิดกว้างสำหรับการค้ากับต่างประเทศ (อัมมาร สยามวาลา และเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2529 : 2-2) ผลของแรงผลักดันดังกล่าว นำไปสู่การเพิ่มการเพาะปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าว ยางพารา ข้าวโพด ปลูก อ้อย มันสำปะหลัง และพืชน้ำมัน ได้แก่ ถั่วเหลือง และปาล์มน้ำมัน ซึ่งต่อมาพืชเหล่านี้ ได้กลายมาเป็นพืชหลักในภาคเกษตรกรรมของไทย

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมา สภาพการณ์การผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อภาคเกษตรกรรมของไทย กล่าวคือ มูลค่าการส่งออกของภาคเกษตรโดยรวมขยายตัวในอัตราต่ำ เนื่องจากการขยายพื้นที่การเพาะปลูกในระยะหลังทำได้ยากยิ่งขึ้น ประกอบกับภาวะการตลาดของพืชหลักที่ซบเซาในตลาดต่างประเทศ อันเกิดจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่ทวีความรุนแรงขึ้น การให้การคุ้มครองภาคเกษตรในประเทศที่พัฒนาแล้ว และการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีลักษณะกีดกันการผลิตสินค้าเกษตรมาเป็นนโยบายคุ้มครองภาคเกษตรของประเทศกำลังพัฒนา ได้ส่งผลทำให้ตลาดของพืชหลักดังกล่าวมีจำนวนลูกค้าที่ลดลง หรือมีจำนวนคู่แข่งที่เพิ่มขึ้น (เพราะประเทศผู้นำเข้าบางประเทศมีการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างการผลิต ภายใต้วิวัฒนาการแผนใหม่ทางการผลิตและกลับกลายมาเป็นผู้ส่งออกสินค้าดังกล่าว) ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี 2529 : 211) จึงได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคการเกษตรตลอดจนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ประการแรก จัดระบบการผลิตภายในประเทศให้ลดความเสี่ยงจากการแปรปรวน และความไม่แน่นอนของสถานการณ์ด้านการตลาด ประการที่สอง การให้ความสำคัญด้านข่าวสารการตลาด โดยจัดให้มีการศึกษาดูตามภาวะการเคลื่อนไหวของตลาดทั้ง ในและต่างประเทศ เพื่อนำมาใช้สำหรับการปรับโครงสร้างการผลิตภายในประเทศ ภายใต้กลไกการประสานแผนการผลิต และการตลาดเข้าด้วยกัน ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายในการกระจายการผลิต การเพิ่มการจ้างงาน และการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไป

เนื่องจากภาวะตลาดต่างประเทศของพืชหลักที่ซบเซาในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้บทบาทของพืชหลักได้ลดความสำคัญลงไป ในขณะที่พืชผักและผลไม้ซึ่งเป็น "พืชความหวังใหม่" มีบทบาทเพิ่มมากขึ้น โดยจะเห็นได้ว่าอัตราเพิ่มของมูลค่าการส่งออกของพืชผักผลไม้และผลิตภัณฑ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2529-2533 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกล่าวคือ พืชผักและผลิตภัณฑ์ มีการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยของมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นร้อยละ 37.28 ส่วนผลไม้และผลิตภัณฑ์มีการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยของมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นร้อยละ 20.32 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยของมูลค่าการส่งออกของพืชความหวังใหม่เหล่านี้โดยเฉลี่ยแล้ว จะมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นมากกว่าพืชหลักต่าง ๆ เช่น ข้าวและผลิตภัณฑ์ มันสำปะหลัง ยาสูบ และยางพารา เป็นต้น (ดูตารางที่ 1.1 ประกอบ)

ตารางที่ 1.1 มูลค่าสินค้าส่งออกภาคเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศไทย พ.ศ. 2529-2533

หน่วย : ล้านบาท

ประเภทผลิตผล	2529	2530	2531	2532	2533	การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย ¹ (ร้อยละ)
ข้าว	20,314.8	22,703.0	34,676.4	45,462.3	27,469.5	14.16
ผลิตภัณฑ์จากข้าว	701.5	655.2	817.3	926.5	1,037.6	10.87
ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง	19,086.5	20,661.6	21,845.4	23,974.8	23,136.8	5.06
น้ำตาลและผลิตภัณฑ์	8,354.2	9,349.0	10,363.4	20,204.8	19,118.5	28.08
พืชที่ใช้น้ำมัน	393.6	365.4	436.0	313.0	521.7	12.66
พืชเส้นใย	5,307.6	7,279.1	7,952.1	7,897.6	8,402.2	13.02
พืชสวนผักและผลิตภัณฑ์	1,262.6	2,320.1	2,622.6	3,613.1	4,138.5	37.28
ผลไม้และผลิตภัณฑ์	5,402.1	6,113.7	8,092.5	8,507.3	11,112.3	20.32
ยาสูบและผลิตภัณฑ์	1,490.6	1,288.2	1,353.2	1,396.0	1,845.6	6.71
ยางและผลิตภัณฑ์	16,929.3	23,328.3	31,823.8	31,952.6	30,153.4	17.25

ที่มา : "สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีการเพาะปลูก 2533/34"

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

หมายเหตุ : ¹ จากการคำนวณ

แต่ในการเพาะปลูกพืชผักและผลไม้เกษตรกรจะต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ หลายประการที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาเงินทุน (เนื่องจากเงินลงทุนสูงกว่าการปลูกพืชหลักดังกล่าว) เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเพาะปลูก ตลอดจนการจัดองค์ประกอบการผลิตต่าง ๆ เพราะลักษณะการตลาดของพืชกลุ่มนี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากพืชหลักดังกล่าวโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ ความต้องการบริโภคภายในประเทศยังเป็นปัจจัยสำคัญของการขยายการผลิตของพืชกลุ่มนี้ แม้จะมีการส่งออกแต่ปริมาณการส่งออกก็ถูกจำกัดโดยอุปสงค์ในต่างประเทศและพืชกลุ่มนี้มีลักษณะเน่าเสียง่าย ขณะเดียวกันผู้ซื้อทั้งในประเทศและต่างประเทศมีการกดขี่เรื่องคุณภาพมาก (อัมมาร สยามวาลา 2532 : 37) ด้วยเหตุนี้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จึงมุ่งเน้นที่จะพัฒนาปรับโครงสร้างและจัดระบบการผลิตการตลาดของพืชในกลุ่มนี้ให้มีลักษณะของการผลิตที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบครบวงจรระหว่างตลาดกับผู้ผลิต และพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับแนวทางที่สนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตร เพื่อให้มีศักยภาพในการส่งออกและทดแทนการนำเข้า โดยเฉพาะการพัฒนาสินค้าใหม่ ๆ ที่ใช้ผักและผลไม้เป็นวัตถุดิบ ตลอดจนการจัดให้มีองค์การผลิตและเพื่อสร้างหลักประกัน และข้อผูกพันที่จะมีผลทำให้ระบบการผลิตมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งแนวนโยบายดังกล่าวนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน (Contract farming) เป็นอย่างมาก (Sompop Manarungsan et al. 1990)

ดังนั้นการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันจึงเป็นการผลิตรูปแบบหนึ่งที่ภาครัฐบาลให้การส่งเสริมสนับสนุนโดยมีการวางแผนพัฒนาร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชนคือ ภาครัฐบาล (ผ่านกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) ภาคเอกชน (ทั้งผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต, ผู้ผลิต, ผู้แปรรูป) รัฐบาลวิสาหกิจเช่น ธกส. และเกษตรกร (มิ่งสวรรค์ ขาวสะอาด 2532) โดยรัฐบาลมุ่งหวังที่จะใช้การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันนี้ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดการสร้างเสถียรภาพทั้งในด้านการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตร ตลอดจนเป็นแนวทางในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและสร้างทักษะความรู้ในการผลิตให้แก่เกษตรกรด้วย

การนำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้ในการปลูกพืชของเกษตรกร Glover (1984) และ Tang (1985) ได้แสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่าการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการกระจายความเสี่ยงระหว่างเกษตรกรกับหน่วยธุรกิจที่เกี่ยวข้อง (Contractors) คือ เกษตรกรเป็นผู้รับภาระความเสี่ยงด้านการผลิต และผู้รับซื้อผลผลิตเป็นผู้รับภาระความเสี่ยงด้านการตลาด เนื่องจากการผลิตแบบมีสัญญาผูกพันจะเป็นการทำการผลิตภายใต้สัญญาที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้าก่อนทำการผลิต โดยมีการระบุเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิตและ/หรือการตลาดของพืชนั้น ๆ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรจะอยู่ในรูปของรายได้และความมั่นคงที่ดีขึ้น แต่จะต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขของสัญญา และอำนาจการต่อรองของทั้งสองฝ่ายประกอบกันด้วย ในประเด็นของความเสียหายที่เกิดขึ้น จากการนำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้ในการปลูกพืชของเกษตรกรนั้น

การโอนภาระภาวะความเสี่ยงด้านการตลาดไปสู่ผู้รับซื้อผลผลิต ถึงแม้จะส่งผลในการลดระดับความเสี่ยงให้แก่เกษตรกร ได้ระดับหนึ่งแต่ในทางปฏิบัติเกษตรกรยังต้องเป็นผู้รับภาระความเสี่ยงอยู่ ตัวอย่างเช่น ด้านการผลิต ผลของสัญญาทำให้บางครั้งเกษตรกรต้องผูกพันอยู่กับการจัดหาปัจจัยการผลิตจากผู้รับซื้อผลผลิตทำให้ไม่สามารถที่จะตัดสินใจเลือกใช้ปัจจัยการผลิตจากแหล่งอื่นที่อาจมีคุณภาพดีกว่าหรือราคาถูกกว่าได้ (จะส่งผลโดยตรงต่อต้นทุนการผลิตของเกษตรกร) ด้านการตลาด การกำหนดราคาประกันเกษตรกรมักจะขาดอำนาจในการต่อรองและขาดความรู้ด้านภาวะการตลาด ตลอดจนการคาดการณ์สภาพการผลิตในอนาคตได้อย่างถูกต้อง แต่ผู้รับซื้อผลผลิตส่วนใหญ่มีความรู้ด้านการตลาดเป็นอย่างดี ทำให้การตั้งราคาประกันมีแนวโน้มต่ำกว่าราคาในท้องตลาดอยู่เสมอ ผลของการผูกพันทำให้เกษตรกรต้องขายผลผลิตให้กับผู้รับซื้อทั้งหมด เกษตรกรไม่มีโอกาสนำผลผลิตของตนเอง ไปเสนอขายกับผู้ซื้อมรายอื่นที่ให้ราคาดีกว่า ดังนั้นการนำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมา ใช้กับการปลูกพืชของเกษตรกรจำเป็นต้องมีการคิดคำนึงถึงความเหมาะสมด้วย เพราะถึงแม้จะมีการประกันราคาจากผู้รับซื้อผลผลิตแต่ก็ไม่ได้มีการประกันรายได้ขั้นต่ำที่เกษตรกรควรจะได้รับไว้ด้วย ในประเด็นนี้อาจจะส่งผลกระทบต่อในระยะยาวเนื่องจากเกษตรกรจะขาดแรงจูงใจในการทำการผลิต

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้งดศึกษาเพื่อจัดหาแผนงานฟาร์มที่เหมาะสม ภายใต้ความเสี่ยงของการเพาะปลูกพืชแบบมีสัญญาผูกพันเปรียบเทียบกับแบบไม่มีสัญญาผูกพัน เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนงานฟาร์มให้แก่เกษตรกร เนื่องจากในสภาพการณ์ที่เป็นจริง เกษตรกรจะต้องประสบกับปัญหาความไม่แน่นอนทั้งทางด้านราคาและผลผลิต ซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงในการเพาะปลูก ฉะนั้นแผนงานฟาร์มที่เหมาะสม นอกจากจะคำนึงถึงกำไรที่ได้รับแล้วยังจำเป็นต้องคิดคำนึงถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่การเพาะปลูกขนาดเล็กอาจต้องการลดความเสี่ยงให้อยู่ในระดับต่ำ โดยมีรายได้พอสมควรในระดับหนึ่งแทนที่จะต้องการกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว พื้นที่สำหรับการศึกษาในครั้งนี่ยังคือ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพื้นที่นี้มีความเหมาะสมทางด้านกายภาพ ตลอดจนระบบการชลประทานที่ทั่วถึงสำหรับการเพาะปลูก เกษตรกรสามารถที่จะตัดสินใจทำการปลูกพืชต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง และมีการนำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมา ใช้กับการปลูกพืชของเกษตรกร ทั้งโดยการนำของภาครัฐบาล (สำนักงานเกษตรอำเภอสนทราย) และภาคเอกชน (บริษัทฯ หรือโรงงานแปรรูปต่าง ๆ) สำหรับพืชที่คัดเลือกทำการศึกษาในครั้งนี้มี 2 อย่าง คือ มันฝรั่ง และมะเขือเทศ ซึ่งเป็นพืชที่เกษตรกรในพื้นที่สามารถดำเนินการเพาะปลูกได้ทั้งในรูปแบบของการเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพันและแบบไม่มีสัญญาผูกพัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาหาแผนงานฟาร์มที่ก่อให้เกิดรายได้สุทธิขั้นต้นสูงสุด ณ ระดับความเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนงานฟาร์มให้แก่เกษตรกร ภายใต้การเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพัน และแบบไม่มีสัญญาผูกพัน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ผลการศึกษาครั้งนี้ สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนงานฟาร์มให้แก่เกษตรกร ภายใต้การเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพันและแบบไม่มีสัญญาผูกพัน
2. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมการเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพันและแบบไม่มีสัญญาผูกพัน เมื่อนำความเสี่ยง เข้ามาร่วมพิจารณา
3. ผลการศึกษาจะช่วยเป็นแนวทางในการเข้าใจถึงเสถียรภาพของรายได้ที่เกิดขึ้นจากการนำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้ในการปลูกพืชของเกษตรกร

1.4 ขอบเขตและวิธีการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตของการศึกษา

- 1) เป็นการศึกษาเฉพาะเกษตรกรในเขตพื้นที่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจในปีการผลิต 2533/34
- 2) การศึกษาในครั้งนี้งานศึกษาเฉพาะแต่เพียง เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งและเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ ภายใต้การเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพันและแบบไม่มีสัญญาผูกพัน
- 3) เป็นการจัดหาแผนงานฟาร์มเฉพาะในฤดูการผลิตที่ 2 ของเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกมันฝรั่งและมะเขือเทศแบบมีสัญญาผูกพันและแบบไม่มีสัญญาผูกพัน
- 4) การศึกษามุ่งเน้นเฉพาะกิจกรรมการเพาะปลูกพืช (ในฤดูการผลิตที่ 2) ซึ่งไม่รวมไปถึงการทำปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และทำสวนผลไม้

1.4.2 วิธีการศึกษา

- 1) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
  - ลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย
    - ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลภาคตัดขวาง (cross sectional data) โดยการศึกษาจากแบบสอบถามที่สร้างขึ้นประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการเพาะปลูกพืช ได้แก่ การใช้ปัจจัยการผลิต ปริมาณผลผลิต ราคาผลผลิต ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิต ตลอดจนทัศนคติของเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการการศึกษา

- ข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเกษตรภาคเหนือ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรอำเภอฮอดลำทราย และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสาขาอำเภอฮอดลำทราย ตลอดจนการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การคัดเลือกตัวอย่าง

จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรอำเภอฮอดลำทราย ได้นำมาพิจารณาคัดเลือกเกษตรกรตัวอย่างตามขอบเขตของการศึกษา คือ คัดเลือกพื้นที่ที่เกษตรกรมีการเพาะปลูกพืชศึกษาทั้งในรูปแบบของการเพาะปลูกแบบมีสัญญาผูกพันและแบบไม่มีสัญญาผูกพัน ในเขตพื้นที่เดียวกัน ซึ่งผลการคัดเลือกมีดังนี้

- เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งทำการคัดเลือกตัวอย่างจากพื้นที่ในตำบลแม่แฝก แม่แฝกใหม่หนองหาร และหนองจ่อม

- เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ ทำการคัดเลือกตัวอย่างจากพื้นที่ในตำบลหนองจ่อมหนองหาร ป่าไผ่ และลำทรายหลวง

เพื่อให้การศึกษารอบคลุมและสอดคล้องใกล้เคียงสภาพการณ์ที่เป็นจริงจึงกำหนดเกษตรกรตัวอย่างเพื่อทำการศึกษาในครั้งนี้ทั้งหมดจำนวน 120 ครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาผูกพัน จำนวน 30 ครัวเรือน
2. เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งแบบไม่มีสัญญาผูกพัน จำนวน 30 ครัวเรือน
3. เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแบบมีสัญญาผูกพัน จำนวน 30 ครัวเรือน
4. เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแบบไม่มีสัญญาผูกพัน จำนวน 30 ครัวเรือน

1.5 นิยามศัพท์

แผนงานฟาร์มที่เหมาะสม ภายใต้ความเสี่ยง หรือแผนงานฟาร์มที่มีประสิทธิภาพ หมายถึง แผนงานฟาร์มที่มีความแปรปรวนของรายได้สุทธิขั้นต่ำ หรือความเสี่ยงน้อยที่สุด ณ ระดับรายได้ที่กำหนด

ปีการผลิต 2533/34 หมายถึง คาบเวลาในการปลูกพืชระหว่างเดือนกรกฎาคม 2533 ถึง เดือนมิถุนายน 2534 ซึ่งแบ่งออกเป็น สามฤดูการผลิต ดังนี้

ฤดูการผลิตที่ 1 เริ่มตั้งแต่ประมาณต้นเดือนกรกฎาคมถึงประมาณปลายเดือนพฤศจิกายน

ฤดูการผลิตที่ 2 เริ่มตั้งแต่ประมาณต้นเดือนธันวาคมถึงประมาณต้นเดือนเมษายน

ฤดูกาลผลิตที่ 3 เริ่มตั้งแต่ประมาณต้นเดือนเมษายนถึงประมาณปลายเดือนมิถุนายน
ครัวเรือน หมายถึง บุคคลหนึ่งหรือหลายคนที่อยู่ร่วมกัน กินและใช้เครื่องอุปโภค
บริโภคร่วมกัน โดยไม่คำนึงถึงว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์กันที่ญาติพี่น้องหรือไม่

การเพาะปลูกพืช หมายถึง การทำนา ทำไร่ และปลูกผัก ยกเว้นการปลูกไม้ผลยืนต้น
และ ไม้ดอก ไม้ประดับ

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาผูกพัน หมายถึง เกษตรกรผู้ทำการปลูกมันฝรั่ง โดยมี
เงื่อนไขสัญญาผูกพันทางการผลิต และ/หรือการตลาด กับบริษัทผู้ดำเนินธุรกิจ โรงงานแปรรูป
มันฝรั่ง ภายใต้โครงการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปอำเภอเอราวัณ และมีจุดประสงค์
ของการเพาะปลูกเพื่อจัดจำหน่ายผลผลิตทั้งหมดให้แก่บริษัทผู้ดำเนินธุรกิจ โรงงานแปรรูปมันฝรั่ง

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งแบบไม่มีสัญญาผูกพัน หมายถึง เกษตรกรผู้ทำการปลูกมันฝรั่ง
โดยอิสระ ไม่มีเงื่อนไขผูกพันทางการผลิตและการตลาดกับผู้ใด ภายใต้การดำเนินงานของ
สหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่ง เชียงใหม่ จำกัด และมีจุดประสงค์ของการเพาะปลูกเพื่อจัดจำหน่ายผลผลิต
ให้แก่ตลาดบริโภคสดทั่วไป

เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแบบมีสัญญาผูกพัน หมายถึง เกษตรกรผู้ทำการปลูกมะเขือเทศ
โดยมีเงื่อนไขสัญญาผูกพันทางการผลิตและ/หรือการตลาดกับตัวแทน โรงงานแปรรูปมะเขือเทศ
(หัวหมวด) หรือ โรงงานแปรรูปมะเขือเทศ และมีจุดประสงค์หลักของการเพาะปลูกเพื่อจัดจำหน่าย
ผลผลิตให้แก่โรงงานแปรรูปมะเขือเทศ

เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแบบไม่มีสัญญาผูกพัน หมายถึง เกษตรกรผู้ทำการปลูกมะเขือเทศ
โดยอิสระ ไม่มีเงื่อนไขผูกพันทางการผลิตและการตลาดกับผู้ใด และมีจุดประสงค์หลักของ
การเพาะปลูกเพื่อจัดจำหน่ายผลผลิตทั้งหมดให้แก่ตลาดบริโภคสดทั่วไป

หัวหมวด หมายถึง เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศรายใหญ่หรือพ่อค้าคนกลางที่ทำสัญญาผูกพัน
กับโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปมะเขือเทศในลักษณะของ โควต้ารับซื้อผลผลิต โดยทำหน้าที่เป็นผู้
ดำเนินการส่งเสริมการปลูก จัดหาปัจจัยการผลิตในรูปสินเชื่อกู้ และรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกร
ในสังกัดส่งให้โรงงานฯ ตามโควต้าที่ได้รับจัดสรร

ต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสดต่อไร่ หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรจ่ายเป็นเงินสดในการ
ปลูกพืชนั้น ๆ ต่อไร่ ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายแรงงานจ้าง ค่าใช้จ่ายแรงงานแลกเปลี่ยน และ
ค่าวัสดุ ได้แก่ ค่าพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมน และน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น

รายได้สุทธิขั้นต้นต่อไร่ (gross margins) หมายถึง ผลคูณระหว่างราคาเฉลี่ยต่อหน่วย
ของผลผลิตที่เกษตรกรขายได้กับจำนวนผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ และหักลบด้วยต้นทุนผันแปรเงินสดเฉลี่ย
ต่อไร่ของพืชนั้น ๆ

ผลตอบแทนต่อต้นทุนคงที่และการจัดการเฉลี่ยต่อไร่ หมายถึง รายได้สุทธิขั้นต้นต่อไร่ หักลบด้วยค่าแรงงานในครัวเรือนที่คิดอัตราค่าจ้างเท่ากับแรงงานรับจ้างทั่วไป

กิจกรรมในการเพาะปลูกพืช หมายถึง ขั้นตอนในการเพาะปลูกพืช ได้แก่

1. การเตรียมพันธุ์ หมายถึง การแกะ การผ่าชำ การเพาะกล้า เป็นต้น
2. การเตรียมดิน หมายถึง การไถ คราด ทำเทือก ยกร่อง และขุดหลุมปลูก เพื่อเตรียมพื้นที่ก่อนดำเนินการปลูก
3. การปลูก หมายถึง การถอนย้ายกล้า ดำนา ปลูก หว่าน และปลูกซ่อม เป็นต้น
4. การดูแลรักษา หมายถึง การกำจัดวัชพืช พรุนดินสุมโคน ใส่ปุ๋ย ฉีดพ่นสารเคมี การให้น้ำ และควบคุมน้ำ เป็นต้น
5. การเก็บเกี่ยว หมายถึง การเก็บเกี่ยว ขูด ถอน ชน ตาก นวด มัด ลี ฝัด และขนส่งผลผลิต เป็นต้น

1.6 องค์ประกอบของวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ประกอบด้วยบทต่าง ๆ รวมทั้งหมดจำนวน 6 บท ซึ่งต่อจากบทนำแล้ว เนื้อหาในบทต่อไป จะมีดังนี้

บทที่ 2 เป็นการทบทวนเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวความคิดทางทฤษฎีของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน และแนวความคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงตลอดจนทางเลือกของการนำความเสี่ยงเข้ามาไว้ในแบบจำลอง

บทที่ 3 เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่ทำการศึกษาลักษณะของครัวเรือน และสภาพการผลิตโดยทั่วไปของเกษตรกรตัวอย่างที่ทำการศึกษา

บทที่ 4 เป็นการนำแนวความคิดทางทฤษฎีในบทที่ 2 มาประยุกต์ใช้สร้างเป็นแบบจำลองตามรูปแบบการเพาะปลูกของเกษตรกรตัวอย่างที่ทำการศึกษา ตลอดจนเป็นการอธิบายถึงกิจกรรมและค่าสัมประสิทธิ์ที่ปรากฏในแบบจำลองดังกล่าว

บทที่ 5 นำเสนอถึงผลการศึกษาเกี่ยวกับแผนงานฟาร์มที่มีประสิทธิภาพ และแนวทางการผลิตที่เหมาะสม

บทที่ 6 เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะในการศึกษา